5 10 M.

C. de Hooghe

HUIS DE ROODE POORT

Twee Utrechtsche klaustrale huizen,

DOOR

DR. MR. S. MULLER Fz.

1. DE ROODE POORT.

DE Roode poort was verreweg het fraaiste klaustrale huis van den Dom: in den blaffaard van het huisgeld van 1629 staat het huis genoteerd voor eene som van *f* 60.—, terwijl de eigenaars van de aangrenzende huizen, die toch allen groot en voornaam waren, slechts belast werden voor sommetjes van *f* 27.— en *f* 36.—. Het was dan ook een groot perceel, dat aan de tuinzijde breeder was dan aan de straat en dat, evenals alle huizen aan de noordzijde van het Domplein, uitkwam aan het Oudkerkhof; het terrein was in den loop der eeuwen bebouwd met niet minder dan drie achterhuizen aan het Oudkerkhof, waar ook nog eene achterpoort van het huis uitkwam. Ook was daar, denkelyk in den tuin, niet alleen een „backhuys” (zeker slechts een schuurtje met een oven), maar ook een „brouhuys”, dat natuurlijk een grooter, meer samengesteld en ingewikkeld gebouwtje zal geweest zijn, zooals noodig was om het niet algemeene „selfbrouwen” van den bewoner mogelijk te maken.

Het inwendige van het huis was zeker rijk ingericht; de inventarissen, die wij er van bezitten, spreken van talrijke bij het huis behorende vaste be-

timmeringen: „sittens” en „scabelwerck rontsomme”, „buffetten” en „nederslaghen”, zooals dit de gewoonte was in die dagen. Maar het welsprekendst getuigt van de luxe der ruime woning de nog bestaande piscina in den oostelijken muur der bovenzaal, met eene fraaie veertiende-eeuwsche muurschildering op den achterwand, die nog bewaard is en die blijkbaar eenmaal in de huiskapel van den prelaat, die het huis bewoonde, aangebracht was naast het altaar.

Piscina in het huis Roode poort.

Het huis wordt herhaaldelijk vermeld, en gedurende eene korte periode is het ook merkwaardig geweest in de Utrechtsche geschiedenis. De oudstbekende bewoner is de Domproost FLORIS VAN JUTPHAAS, kleinzoon van den Hollandschen graaf FLORIS V. Zijne moeder was 'sgraven natuurlijke dochter geweest en had haren zoon vereerd met den beroemden naam van haren vader. Toch was de

proost geen vriend van de opvolgers van zijnen grootvader, en dat was blijkbaar ook goed bekend aan het grafelijke hof te 's-Gravenhage. Want toen in 1322, na den dood van bisschop FREDERIK VAN SIERCK, de Hollandsche kandidaat voor den stoel, de balier van St. Catharijne JACOB VAN DENEMARCKEN, niet gekozen werd, begreep men te 's-Gravenhage aanstonds, dat deze tegenslag te wijten was aan de bemoeiingen van den invloedrijken Domproost; als loon voor deze onvriendelijke daad werd 'sproosten zomerverblijf, het slot te Doorn, door Hollandsche benden in den asch gelegd. De zoenbrief voor dit wanbedrijf is ons nog bewaard; hij somt verschillende grieven op, die de graaf koesterde tegen zijn neef van de linkerhand. Van vergoeding voor de aan het huis te Doorn toegebrachte schade was bij den zoen geen sprake; toch is deze Domproost bekend als de bouwheer van het tegenwoordige (sterk verbouwde) huis te Doorn, waar hij zich weder vestigde. In het slechte jaargetijde zal FLORIS VAN JUTPHAAS echter wel gewoond hebben in zijne ruime woning op het Domplein; de achterhuizen (indien die er in zijn tijd reeds waren) heeft hij stellig verhuurd aan leeken. Want zoo was de gewoonte, en het was ook natuurlijk, want alleen daartoe kan men die huizen achter in den tuin van de Roode poort gebouwd hebben: zij kwamen uit aan den openbaren weg midden in de stad, en zij waren dus voor de bewonende burgerlieden een geriefelijk en voor den eigenaar een voordeelig bezit.

Eene eeuw later vinden wij in de Roode poort een anderen prelaat, den kanunnik WILLEM VAN RENEN, proost van Emmerik; toen hij in 1424 overleed, vermaakte hij het voorhuis van de Roode poort aan zijn collega, den kanunnik ten Dom JAN HONDERTMARCK, die er denkelijk ging wonen, — de achterhuizen aan een anderen collega PETER VAN DER MEULEN, die er wellicht een van bewoond zal hebben, terwijl hij de andere zeker verhuurd heeft. Maar na den dood van deze heeren kwam de Roode poort in voornamere handen: wij weten, dat bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT het groote huis bezeten heeft. Denkelijk heeft hij het ook bewoond. Dat schijnt wel onmogelijk, omdat de kerkvorst een eigen paleis had op het Domplein; maar er was in het midden der vijftiende eeuw voor den Utrechtschen bisschop reden, om tijdelijk eene andere woning te betrekken. Immers juist bisschop RUDOLF heeft het oude Bisschopshof, dat reeds ten tijde van zijn voorganger FREDERIK VAN BLANKENHEIM bouwvallig of te bekrompen was geworden, in 1439 geheel doen afbreken; de opbouw van het nieuwe paleis heeft lang geduurd en was in 1452 nog niet geheel voltooid. Het mag dus wel bijna zeker heeten, dat de bisschop het perceel, het fraaiste van het Domplein, inderdaad heeft aangekocht, om het gedurende de verbouwing van zijn paleis te bewonen. In bisschop RUDOLF'S tijd heeft dus de Roode poort, als landsheerlijke

residentie, zijn voornaamsten tijd beleefd. En toen de bisschop zijn testament maakte, bestemde hij de opbrengst van het perceel, dat volgens de gewoonte van het Domkapittel na zijn dood verkocht moest worden, om daarmee den bouw van zijne grafkapel en graftombe in den Dom te bekostigen.

Ook na 's bisschops dood in 1455 bleef het huis een bestuurs-centrum te Utrecht. De heer VAN BREDERODE, heer REYNOUT, die van zijne moeder, de erfdochter van VIANEN, deze groote heerlijkheid geërfd en zich te Vianen op Batestein gevestigd had, kocht het vorstelijke huis, natuurlijk op naam van een kanunnik. Hij bestemde het huis gewis tot zijn winterverblijf, zooals vele edelen in den omtrek der stad gewoon waren; maar toch had hij denkelijk met den aankoop nog een ander doel. Zeker achtte hij het noodig, telkens bij de hand te kunnen zijn, als het gold, zelf in de stad leiding te geven aan de samenzweringen en intrigues tegen het bisschoppelijke bestuur. Want zeker was hier het centrum van het stille verzet tegen het gezag van den nieuwen bisschop, den Bourgondischen DAVID. Heer REYNOUT's broeder, de Domproost GIJSBRECHT VAN BREDERODE, was door de Utrechtsche kapittelen bijna eenstemmig tot opvolger van bisschop RUDOLF gekozen; maar na een paar jaar had hij het moeten opgeven tegen de macht van den Bourgondischen hertog, die thans zetelde in Den Haag en er op stond, door zijn bastaardzoon DAVID ook de baas te zijn in het Sticht. Met bisschop DAVID waren de Kabeljauwschen, de mannen van den nieuwen tijd, te Utrecht binnengedrongen; maar de Hoeksche partij, de partij van het ancien régime, had van ouds grooten invloed gehad in de gildenstad Utrecht, en de heer VAN BREDERODE, haar hoofd en haar leider, was dus een man van gewicht in de stad. Uiterlijk hadden de heeren VAN BREDERODE zich met den bisschop verzoend, maar ondershands werkten zij den Bourgondischen invloed steeds tegen; zij waren ook de meesters op het Utrechtsche stadhuis, waar men van ouds den landsheer niet zeer genegen was. Dit leventje ging zoo zijn gang jaren lang; eindelijk maakte bisschop DAVID er een einde aan: toen de beide broeders hem in 1470 eens een bezoek brachten op Duurstede, juist toen hij kennis gekregen had van eene hunner welgelukte intrigues, liet hij hen, na een heftig tooneel, gevangen nemen. De mannen van de partij van den Domproost werden uit de stad verbannen en de ballingen keerden er terug; sedert heerschte bisschop DAVID nagenoeg onbepaald te Utrecht ¹⁾. De heer VAN VIANEN werd door tusschenkomst van KAREL DEN STOUTE ontslagen; maar de Domproost bleef vier jaren lang gevangen. Onderwijl, in 1473, stierf de heer VAN VIANEN te Haarlem, zeker wel bij een bezoek aan zijn voorvaderlijk kasteel; men verdacht zijne tegenpartij, hem vergif ingegeven te hebben. Zijn broeder moest bij zijne

¹⁾ HEDA, Historia, p. 294.

bevrijding afstand doen van zijne proosdij en trok naar het hof van Nassau te Breda, waar hij een jaar later gestorven is. Zoo eindigde het verzet tegen de Bourgondische heerschappij te Utrecht.

De namen van de volgende bezitters van de Roode poort, allen kanunniken ten Dom (JOHAN VAN BOECHOUT, HERMAN TULMAN, FREDERICK DIE CONINCK, LAMBERT TEN DUYNEN) zijn ons allen bekend; maar zij zeggen ons niets, te minder daar de heeren mogelijk slechts naamleeners waren voor vermogende partikulieren, die de ware eigenaars en bewoners van het perceel waren, zooals dit reeds met den heer VAN BREDERODE het geval was geweest. Eerst over den kanunnik CORNELIS VAN NYENRODE, die het perceel in 1552 voor niet minder dan 1000 oude schilden aankocht, valt iets bijzonders mede te deelen. Hij was wel zeker zelf eigenaar en tevens bewoner van het huis; want toen hij kameraar van het kapittel werd en zekerheid moest stellen voor zijn beheer, verbond hij daarvoor zijn huis de Roode poort. NYENRODE, edelman en heer van Hillegom, was een man van den nieuwen tijd, al woonde de bisschop van Groningen, JOHAN KNIJFF, die zich in zijn pas opgericht bisdom nog niet vertrouwde, rustig in een der achterhuizen van de Roode poort aan het Oudkerkhof, dat NYENRODE hem verhuurd had. De huisheer zelf was lid van het verbond der Edelen en een van de leiders der beeldstormerij te Utrecht: bij zijn proces voor den Raad van beeroerten werd getuigd, dat men hem lijsten van de beeldstormers had zien opmaken om ze te laten betalen, en dat hij zijn knecht had uitgezonden om ze te helpen; de doopvont in de St. Nicolaaskerk zou hij in stukken hebben doen slaan. Natuurlijk werd hij dus veroordeeld (17 Augustus 1568) en verbannen met verbeurdverklaring zijner goederen ¹⁾; hij trok naar het buitenland, waar hij te Keulen en elders woonde met zijne vrouw CATHARINA VAN NEVERUM, die de gewezen kanunnik, zoodra hij met het Catholicisme geheel gebroken had, gehuwd had ²⁾. Hij overleed blijkbaar in 1577; want op 27 Januari 1578 werd de Roode poort verkocht ten behoeve van zijne weduwe en erfgenamen.

Het perceel kwam toen in handen van JOHANNES AXELIUS, een geleerden kanunnik en zeker geen hervormer, want hij heeft een groot deel van zijn leven te Rome doorgebracht. In 1587, toen hij te Culenborch woonde, verkocht zijn gemachtigde echter het huis aan den kanunnik MAARTEN VAN ROSSUM (denkelijk wel een kleinzoon van den befaamden Gelderschen krijgsoverste), die lange jaren fungeerde als naamleener van verschillende bewoners van het huis, dat toen geheel kwam in handen van leeken. Eerst vinden wij er een burgerman LUMEN GERRITSZ. IN DE VOSCH, zeker een der nouveaux riches, die destijds, in de eerste jaren van

¹⁾ MARCUS, *Sententiën van Alva*, p. 111.

²⁾ TE WATER, *Verbond der edelen*, p. 195.

Oud-Holland, 1917.

de republiek, niet zeldzaam waren, en dan een paar onbekende namen (WALRAVEN VAN DEN BRAEMSLOOT, Mr. J. VAN DEN BOGERT). Maar in 1603 ontmoeten wij er JOHANNA VAN DER MEER weduwe van RICHARD DE HORNES, blijkbaar eene gevluchte Belgische edelvrouw, die er eenige jaren woonde, en na haar (na eene korte tusschenpoos, 1608/9, toen het huis in handen was van den bekenden Utrechtschen koopman NICASIVS LE PETIT) nogmaals een voornamen Belg, monsieur LOIS DE CARLIER, seigneur DE MANIÈRES, die er vier jaren woonde. Toen werd weder een kanunnik (een protestantsche natuurlijk) eigenaar. Het was Jhr. GIJSBERT VAN HARTEVELT, rijk en invloedrijk, lid van de Staten van Utrecht en van de Staten Generaal, die lange jaren in het huis woonde. In 1625 kocht hij het recht van claustraliteit van den Dom af; twee achterhuizen aan het Oudkerkhof waren reeds in 1598 vrijgemaakt en van het voorhuis afgescheiden.

Zoo werd de Roode poort dus een gewoon burgerhuis, zeker een der voornaamste van de stad. Wij vinden er in 1753 den generaal RUDOLF LEUSDEN, nakomeling van prof. JOH. LEUSDEN, die, blijkbaar vermogend, zijne kinderen hooger op in de wereld had weten te brengen; na hem, sedert 1768, den heer D'ABLAING VAN NIEUWERKERK (ov. 1788), wiens vader aan de overzijde woonde in het nog voornamere Bisschopshof. In 1793 treffen wij er A. G. SMITH, een rijken jongen man, zoon van een Raad van Indië, zooals er zoovelen te Utrecht woonden; de namen der bewoners hebben verder geen belang meer. Thans is de Roode poort, na eene grondige verbouwing in 1868, de zetel der Marnix-stichting geworden.

Reeds lang had ik gehoopt eene reconstructie te kunnen geven van het in de Utrechtsche annalen zoo dikwijls als voornaam vermelde perceel; maar nooit vond ik eene afbeelding, die bruikbaar kon zijn voor mijn doel. Wel vermoedde ik, dat de fragmenten van gevels, die SAFTLEVEN in 1674 op zijne groote teekeningen van de ruïnes van den Dom telkens tusschen de bouwvallen vertoont, ook gedeelten van de Roode poort zouden voorstellen; maar het was onmogelijk ze te identificeeren en te combineeren. Maar onlangs kreeg ik van Mr. H. WALLER te Bussum uit den boedel van zijnen vader ten geschenke vier reeds verbleekte photographieën van een Utrechtsch studentenfeest, die ik kon terechbrengen op het jaar 1861, — een tijdstip, toen het gebouw der Marnix-stichting de oude Roode poort nog niet vervangen had. Op den achtergrond nu van ééne dezer photo's, die de opstelling van den stoet der studenten op het Domplein voorstelt, zag ik, naast de toenmalige Studenten-societeit, een oud gebouw, dat zonder twijfel de Roode poort was. Thans kon ik de fragmenten van oude gevels op SAFTLEVEN'S teekeningen zonder moeite in elkaar zetten; ook de groote poort, die aan het huis zijn naam gegeven heeft, was duidelijk op de photographie te zien. Met de

hulp van den heer DE HOOG, die zich gaarne weder ter beschikking stelde, kon ik nu den gevel van het vermaarde gebouw gemakkelijk herstellen.

Het perceel bestond uit een groot, door een kanteelen-reeks bekroond gebouw, dat, te oordeelen naar zijn voorgevel, uit de veertiende eeuw dagteekende; het stond, zooals de meeste klastrale huizen, eenigszins achterwaarts van de straat. Het voorpleintje (dat vroeger wellicht, evenals het westelijke buurhuis, wat meer naar voren op de straat uitgesprongen had) werd aan de straatzijde afgesloten door een muur, waarin zich de Roode poort bevond; in het begin der zestiende eeuw werd de westelijke helft van dit kleine pleintje echter volgebouwd met een aanbouw bij het oude huis, die in den stijl van dien tijd werd opgetrokken.

Een bezwaar voor onze reconstructie leverde het feit, dat de benedenverdieping van het huis op SAFTLEVEN's teekeningen door de ruïnes der kerk bedekt werd; de aanvulling leverde echter niet veel bezwaar. Dat de benedenvensters van den voorbouw aan het bovenvenster gelijk zullen geweest zijn, is niet twijfelachtig. Het huis is op de photo toegankelijk door eene ordinaire vierkante poort in den muur daarnaast; op twee teekeningen van DE BEYER van 1736, waarop de Roode poort in het verkort voorkomt, (en ook nog op eene staalgravure van UMBACH van omstreeks 1850) zien wij echter duidelijk eene renaissance-poort met halfronde pilasters. Wij hebben deze poort (ter vervanging van het onoogelijke vierkante gat van c. 1860) op onze tekening in den muur aangebracht; daar de halfronde pilasters der poort bij DE BEYER duidelijk horizontale banden vertoonen, hebben wij de afbeeldingen gevolgd van twee dergelijke poorten van het Hof van Utrecht, die ook zulke banden bezaten, terwijl de eene poort juist het jaartal 1626 droeg, den tijd van den afkoop der claustraliteit van de Roode poort. Overigens leverde onze tekening geene bezwaren; het gekanteelde fries van den hoofdgevel, en de versiering van den trapgevel van den voorbouw worden door SAFTLEVEN duidelijk aangegeven, zoodat er niets wezenlijks door ons aan de tekening toegevoegd behoefde te worden.

2. HET HUIS DER HONTHORSTEN.

Dit klastrale huis, mede aan de noordzijde van het Domkerkhof gelegen, grensde ten oosten aan de Roode poort. Het lag midden tusschen de huizen van den Dom; maar toch lag het in de immuniteit van Oudmunster. Dat was, naar het schijnt, zóo gekomen. Reeds tegen het midden der veertiende eeuw behoorde het huis aan het kapittel van Oudmunster; een kanunnik van het kapittel, GIJSBERT VAN ZUYLEN, bewoonde het. Maar vermoedelijk was hij de eerste bewoner uit zijn kapittel en had hij vroeger gewoond in een klau-

C. de Boer

KLAUSTRAAL HUIS VAN OUDMUNSTER

straat huis, dat van ouds aan Oudmunster behoord had en dat niet ver lag van den reusachtigen nieuwen Domtoren en (evenals de Oudmunster zelf) door dien bouw een beetje in de engte was gedreven. De heeren van den Dom, die het terrein om hun nieuwen toren zeker wel vrij wenschten te hebben, zullen dus het oude huis van Oudmunster hebben overgenomen en afgebroken, terwijl het zusterkapittel in ruil een klaustraal huis van den Dom zal verkregen hebben, dat vlak in de buurt lag. Zoo bleef de toestand, zoolang de claustraliteit bestond.

Het nieuwe huis van Oudmunster lag dus geïsoleerd tusschen de huizen van den Dom; blijkbaar was het een der voornaamste huizen van het kapittel. In 1378 woonde er de deken GERARD FOEC, die het huis vermaakte aan zijn neef EVERARD FOEC; ook deze werd deken van het kapittel en overleed in 1418. HENRICK HOUBERCH volgde hem op, zoowel in zijn huis als in zijn ambt: het huis scheen bijna aan het dekanaat verbonden te zijn. Dan hooren wij bijna eene eeuw lang niets van het perceel (alleen worden de kanunniken van Oudmunster NICOLAAS MODDE in 1464 en PETRUS WOLFARDI in 1504 als eigenaars vermeld); maar dan komen er groote veranderingen.

De Domdeken LUDOLF VAN DEN VEEN, een aanzienlijk en geleerd man, doctor in de beide rechten, die van 1474—1477 voorzitter van bisschop Davids hof van appèl was geweest, kocht het huis, dat hij reeds eenigen tijd op naam van PETRUS WOLFARDI bewoond had, thans, nu hij ook kannunik van Oudmunster geworden was, van den eigenaar aan. Denkelyk was het wel door zijne veelvermogende tusschenkomst, dat het Domkapittel toen de gelegenheid kreeg, om eene plaatselijke verbetering van hare immuniteit aan te brengen, die het zeker reeds lang had gewenscht. Sedert 1485 was het kapittel bezig, om het nieuwe schip zijner kerk op te trekken. De muren van den imposanten bouw rezen al hooger en hooger; wanneer ook de beide zijbeuken opgetrokken zouden zijn (waartoe het ten slotte trouwens niet gekomen is), dan zou denkelyk de passage ten noorden daarvan redelyk nauw worden. Het kapittel trachtte derhalve het daaraan te leiden, dat de klaustrale huizen ten noorden van het schip, die allen (althans de beide buurhuizen van het perceel van Oudmunster) volgens de gewoonte wat achterwaarts van de straat lagen, een gedeelte van hun voorhof zouden afstaan ter verbreding van de straat. Denkelyk hadden de betrokken Domheeren allen reeds tot den maatregel medegewerkt; maar het voortuintje van het huis van Oudmunster stak nog altijd vooruit over de straat. Dit werd nu anders, toen de Domdeken LUDOLF VAN DEN VEEN het huis betrok: den 9^{en} April 1505 sloot hij met het kapittel van Oudmunster eene overeenkomst, waarbij hij beloofde het oude huis, dat „zeer ruinoes” was, „aff te breken, in te trekken ende weder van nyewes te vertymmeren, tot ruemte van den kerckhof van den Dom”. Dat was

eene ernstige zaak, die zeker vele voeten in de aarde zal gehad hebben; want de beide naburige kapittels waren buitengewoon naijverig op elkander en lagen dikwijls overhoop; toen er een paar jaren later, in 1509, weder geschil tusschen beiden was over de grenzen hunner immuniteiten, eischte dan ook Oudmunster, „dat men dat (namelijk het vrijgemaakte stukje grond) mit sonderlinghe stenen off anders beteykenen wil, opdat men weten mach, hoe ons arff daer ghestaen heeft ende onse mandaet niet vercort en wart.”

Plattegrond van het huis.

Het nieuwe huis van heer LUDOLF¹⁾ zou een „dweershuis” zijn, een „domus in transverso”; dat was natuurlijk, want het perceel was breed en het zou van achteren bovendien nog vrij ver uitspringen naar links, achter het westelijke buurhuis om. Maar voor den nieuwen bouw bleef aan de straat het achterste gedeelte van het oude huis, de zaal, staan; het werd hoog opgetrokken en het

¹⁾ Bovenstaande plattegrond is genomen naar het tegenwoordige huis, dat met kleine veranderingen den toestand van 1505 nog geheel teruggeeft.

kreeg een fraaien trapgevel, dien de Domdeken liet timmeren aan den weg, evenals zijn buurman gedaan had met het nieuwe uitbouwte bij het oude „dweershuis” van de Roode poort. Blijkbaar was dit eigenlijk tegen de usantie in de immuniteiten: men leefde er gaarne wat teruggetrokken, buiten de wereld. Niet de woonvertrekken van het nieuwe huis lagen dan ook aan de straat, maar blijkbaar lag daar, naast de ruime vestibule, de groote keuken, die de zaal van het oude huis geweest was; bovendien werd er nog bepaald, dat die keuken (althans voorloopig) geene vensters of tralies aan de straat hebben zou, denkelijk omdat die straat lag in de immuniteit van het zusterkapittel. Achter de keuken was een dwarsgang, die links leidde naar een traptorentje met de „wyeltrap” (wenteltrap); eerst aan dien gang lagen de woonvertrekken, die uitzagen op den grooten rustigen tuin, en zij liggen er nog. Er was eene groote „saell” van 44 voet met vier vensters, die de volle breedte van het huis innam; daarnaast, uitspringend naar links, lag eene „kamer” van 24 voet met twee vensters, en, nog meer naar links, een „vertreck-kamertje” van 16 voet met één venster. Onder eene „vertreck-kamer” verstond men eene kleinere kamer, waarin men zich uit de grootere *terugtrok*: „a room, to which company withdraws (drawing-room) from the diningroom” ¹⁾, als het eene eetkamer was, — of een „cubiculum minus, thalamo vicinum, ubi ancillae aut ministri dormiunt” ²⁾, als het eene slaapkamer was: men hield van gezelligheid in de middeleeuwen, en zelfs vorstelijke personen lieten, allicht ook voor de veiligheid, dikwijls een persoon van hun gevolg in hunne kamer slapen.

Achter de statievertrekken aan de achterzijde strekte zich natuurlijk de groote tuin van het huis uit; en achter in dien tuin lagen twee achterhuizen, die op het Oudkerkhof uitzagen en natuurlijk verhuurd werden. Uit den tuin, bij de „vertreck-kamer”, leidde een gang westwaarts naar de Vischmarkt; hij bestaat nog, maar hij heette destijds het Domheeren-steegje. Men vond daar nog weder een klein huisje, waar in het laatst der zestiende eeuw NEELTGEN, de natuurlijke dochter van den deken van Oudmunster, heer WILLEM TAETS VAN AMERONGEN, die het groote huis bewoond had, hare woning kreeg.

Ik sprak nog niet van het opmerkelijkste van het huis: in den gevel, die werd opgetrokken naar het voorbeeld van het nieuwe kleine geveltje van het buurhuis, de Roode poort, zou, naar het kapittel van Oudmunster uitdrukkelijk bedong, „een stenen Salvatoer” staan, „als nu staet voer Oudemunsters-transs, oick voer die poerte.” Blijkbaar wilde het kapittel door dit beeld van zijn beschermheilige zijn recht op het huis, dat toch in de immuniteit van den Dom lag, manifesteren. Maar het denkbeeld had verder strekkende gevolgen: blijkbaar

1) WEBSTER, Dict. of the English language, i. v. drawing-room.

2) KILIAEN, Etymologicum, i. v. vertreck-kamer.

Paushuize.

oordeelde de architect, die het werk uitvoerde, dat dit witsteen beeld in zijne nis onder den aardig versierden trapgevel een buitengewoon goed effect maakte; en toen hem twaalf jaren later door de gemachtigden van den proost van het kapittel (die eerlang paus ADRIAAN VI worden zou) werd opgedragen eene rijke woning voor den prelaat op te trekken, bouwde hij den gevel van dat huis, dat door de eeuwen Paushuize heeten zou, naar het model van het huis van Oudmunster, dat de Domdeken had laten optrekken; alleen maar versierde hij den gevel weelderiger, met bogen boven de vensters, en plaatste hij een rijkeren baldakijn boven het beeld.

De bouw van het huis duurde lang en de Domdeken had er niet veel genoeg van; hij overleed reeds in 1508, en in 1509 moest

zijn opvolger in het huis, de deken van Oudmunster HERMAN VAN LOCHORST, nog eene nieuwe overeenkomst met het kapittel sluiten over den bouw. De deken was een persoon van gewicht in het bisdom: hij was vicaris van bisschop FREDERIK VAN BADEN, en na diens aftreden in 1517 administreerde hij zelfs een tijd lang het bisdom als vicaris-generaal. De vicaris was van meening, dat het fraaie huis voor goed aan hem moest blijven herinneren: toen hij in 1512 zijn testament maakte, bepaalde hij, dat het huis als eene fundatie voortdurend zou strekken ten bate van zijne nagedachtenis: niet alleen zou de rente van de opbrengst van het huis (zooals dikwijls met klastrale huizen geschiedde) dienen tot bezoldiging van een priester, die geregeld des dekens memorie viereu zou; maar de opbrengst van elken volgenden verkoop zou ook tot in lengte van dagen telkens bij het kapitaal dezer stichting gevoegd worden, zoodat dit steeds zou aangroeien en daarmede ook het aantal der priesters, die ten eeuwigen dage den Allerhoogste zouden smeekeu om rust voor de gepijnigde ziel van heer HERMAN VAN LOCHORST¹⁾. In 1527 is de deken overleden en dus de fundatie van kracht geworden; tot de Hervorming toe is stellig de opbrengst van het huis bij elken verkoop geregeld aan de curatoren van heer HERMAN's stichting ter hand gesteld. Of het daarna nog gebeurd is, weet ik niet; maar stellig is het huis na den afkoop der claustraliteit ook in dit opzicht vrij geworden.

Ook een ander persoon, dien wij kort daarna (1535) als eigenaar van het huis vinden, was een prelaat van aanzien; het was de kanunnik van Oudmunster JAN VAN GOCH, die mede vicaris van den bisschop was en tot zijn dood het huis bewoonde. In 1538 heeft hij hier zijnen heer, bisschop GEORGE VAN EGMOND, feestelijk onthaald; wij vernemen, dat het geval den vicaris 60 kannen wijn kostte. Toevallig kunnen wij ons eenigszins eene voorstelling maken, hoe het huis zich bij dat feest zal hebben voorgedaan; want bij het overlijden van den vicaris (in 1559) werden de nagelvaste meubelen in het huis opgenomen en tevens de noodige reparatiën geconstateerd. De groote zaal dan was rondom beschoten met „kistwerck” „tot aen de scoerste(e)n (die alleen in dit vertrek vermeld wordt); overigens was de muur „gewit”, maar „verlicht met wapen”. De groote kamer daarnaast was „rontsomme mit sittewerck” (met banken langs den muur) beschoten; ook was er nog een „groote houte gestoelte overhemelt”, waar de bisschop op het feest wel zal hebben plaats genomen. Er waren „glaesveynsteren mit wapen ende traliën” (nam. bovenvensters met geschilderd glas en ijzeren stangen), en daaronder „houte kijckveynster, responderende opt kerckhoff” (nam. luikjes om uit te kijken op de straat, die ook wel „blyckveynster”

1) Vgl. MULLER, Over claustraliteit, p. 45.
Oud-Holland, 1917.

heetten ¹⁾. Nog was er in die kamer een „buffet”, een „groote koets” en „aghter tbuffet een privaat mit een nye brill mit een dixel”, zoodat dit vertrek wel minstens à double usage was! Trouwens in alle vertrekken, behalve in de zaal, vond men „koetsen” (d.i. bedsteden), zelfs in de keuken; en ook de buffetten en de privaten waren er niet zeldzaam. Zelfs de kleine kamer naast de vorige (de „vertreck-camer”, naar wij weten) was „rontsomme mit gestoelte” beschoten; men vond er een „drayende cantoir” en (natuurlijk!) weder „een koetse.” In den tuin verreezen, naar wij weten, verschillende kleine gebouwtjes, o.a. het onvermijdelijke „somerhuys”, dat ook beschoten was en waar men niet alleen weder eene koets vond, maar zelfs „een ketel met een stoef”, die men in dit zomerverblijf wel het minst zou gezocht hebben.

Zoo zag het huis er uit, toen het in het jaar 1560 aan den deken van Oudmunster, heer WILLEM TAETS VAN AMERONGEN, verkocht werd. Ten tijde dat deze het huis bewoonde, kreeg het voornaam bezoek. In 1587 was de Oudmunster op last van LEYCESTER afgebroken, en het volgende jaar trok het onbehuiste kapittel dus bij den deken in huis, waar de groote zaal bestemd werd tot kapittelkamer. Wij zien het vertrek daartoe inrichten: er werd eene tafel geplaatst, waaromheen de capitulairèn op „de cussens der heeren” zaten, terwijl een scherm van wagenschot strekte „tot bevryinge van de tafel”, nam. voor de tocht. De secretaris had eene afzonderlijke tafel met een groen kleed, waarvoor hij zat op eene bank. Ook was er een eikenhouten kast, om de loopende papieren veilig te bergen, en mede eenige lijsten, om de „ligassen” met papieren aan op te hangen; voor de tocht timmerde men voor de benedenvensters nog „schutten ofte blinden”. Zoo scheen het vertrek gereed, en het kapittel bleef er vergaderen, niet alleen tot den dood van den deken in 1592, maar zelfs tot 1595 toe, toen het huisvesting vond in een gedeelte van de St. Paulus-abdij, dat door de Staten goedgunstig aan het college werd afgestaan.

Intusschen was er een nieuwe eigenaar in het huis gekomen: het was de kanunnik van Oudmunster ROBERT VAN HONTHORST, die in 1596 het huis aankocht op den naam van zijn mede-kanunnik BALTHAZAR VOSCH, natuurlijk omdat deze, die nog zeer jong was, langer recht op het huis hebben zou, zoodat de erfgenamen waarschijnlijk nog jaren na HONTHORST's dood van hun recht zouden kunnen profiteeren. Liep het hun tegen en kwam de jonge BALTHAZAR onverhoopt vroeg te sterven, dan verklaarde HONTHORST het huis op zijn eigen naam te zullen stellen, tenzij „hem God gunt, dat hy eenen neve int capitel off

¹⁾ Kijckveynsters of blyckveynsters, die niet met glasruitjes gesloten werden, heetten blijkbaar zoo omdat het middeleeuwsche glas niet zeer helder was; het liet het licht door, maar men kon er niet door zien. Nog in 1546 was er reden zich bijzonder te verheugen, dat een nieuw glasvenster in den kloostergang van de Minderbroeders te Weert in Limburg „praeclara ac perlucida” kon heeten. (Bulletin v. d. Oudh. bond, 2e S. X p. 233.)

tot canonick van Oudemunster verwerft", die dan het huis voordeeliger zou kunnen overnemen. De jonge BALTHAZAR VOSCH deed tegelijk nog een ander zaakje: zijn vader, de schepen PETER VOSCH, kocht een der bij het huis behoorende achterhuizen op het Oudkerkhof en betrok het, terwijl in het andere achterhuis de medicus Dr. CHRISTIAEN BOR woonde en zijn zoon, de later zoo beroemde historischrijver, die toen één jaar oud was, er allicht speelde in het tuintje. Het kapittel bekrachtigde deze transactie, en de achterhuizen zijn sedert feitelijk van het voorhuis gescheiden gebleven ¹⁾.

ROBERT VAN HONTHORST heeft lange jaren in het huis met zijn fraaien tuin gewoond; ook de kapittelkamer en de kamer daarboven, door het lid van het Hof van Utrecht Mr. PIETER VAN ZIJL, die het vertrek gehuurd had, bestemd tot huisvesting van de „notabele personen", die dikwijls bij hem kwamen logeeren, had hij er bij overgenomen. In 1615 trok zijn broeder en mede-kanunnik HENRICK VAN HONTHORST bij hem in; beiden traden toen, zonder naamleener, op als gezamenlijke eigenaars van het huis; het kapittel keurde dit goed, en ieder van de heeren bewoonde een gedeelte. De broeders zijn in het huis blijven wonen tot 1621, toen ROBERT overleed; zijn broeder is hem in 1624 gevolgd. Door diens executeuren is het perceel in 1627 verkocht aan een verwant van de oude kanunniken, den reeds beroemden schilder GERRIT VAN HONTHORST, die, uit Italië teruggekeerd, zich in zijne vaderstad vestigde. Zeker heeft de kunstenaar in de groote bovenkamer op het noorden, waar het lid van het Hof van Utrecht VAN ZIJL gewoond had, zijn atelier opgeslagen; jaren lang heeft hij toen op voornamen voet in het fraaie huis geleefd, gewis tot aan zijn dood in 1656 toe.

Ook dit was nog een goede tijd voor het oude gebouw; maar toen was het ook gedaan. Wij hooren er niet meer van, en als wij het terugvinden op eene teekening van JAN DE BEYER van 1736, dan hangt er de Dubbele arend uit, en is WILLEM DE KOFF er gevestigd als koffiehuishouder. Die bestemming heeft het oude huis (evenals zijne westelijke bureu) lange jaren behouden; thans is er het weeshuis van de Luthersche gemeente gevestigd.

Over onze afbeelding van HONTHORST's huis valt niet veel te zeggen; zij is geheel gevolgd naar SAFTLEVEN's teekeningen van de ruïnes van den Dom, waarop de zeer kenbare gevel duidelijk voorkomt. Het beneden-gedeelte is op de teekening door een hoop puin van de kerk verborgen; maar het is natuurlijk niet twijfelachtig, dat daar drie vensters geweest zullen zijn (al waren er in 1736, volgens DE BEYER's teekening, vier). Dat de deur aan de oostzijde stond, blijkt uit eene akte van 1509, en nog in 1736 en ook thans is dit zoo. Op

1) Zie: MULLER, Over claustraliteit. p. 131.

de zooeven genoemde teekening van DE BEYER, die het gezicht „langs de coffihuyse” slechts in het verkort geeft (zonder het beeld in den gevel, dat toen al verdwenen was), blijkt duidelijk, dat de groote hoogte van den trapgevel door ons juist is opgevat. Dat het huis iets hooger dan de straat lag, blijkt uit het contract van 1505, dat bedingt, dat het huis „welgefundeert ende al onderkeldert wesen sel”, „verheven mit trappen op te gaene”; het is nog zoo, en de zaal ligt weder eene trede hooger. Indien SAFTLEVEN's teekening juist is, zooals wij wel mogen aannemen, dan zal er aan de juistheid van onze voorstelling wel nagenoeg niets ontbreken. Het contract van 1505 volgt hieronder als bijlage.

CONTRACT VAN HET KAPITTEL VAN OUDMUNSTER MET DEN
DOMDEKEN LUDOLF VAN DEN VEEN OVER DEN BOUW VAN HET
NIEUWE HUIS (9 APRIL 1505 ¹).

In nomine Domini amen. Anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quinto die nona mensis Aprilis, hora primarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Julii divina providentia pape secundi anno secundo, venerabiles domini decanus et capitulum ecclesie sancti Salvatoris Traiectensis ex una et venerabilis dominus et magister Ludolphus de Veno, utriusque juris doctor, decanus Maioris et canonicus eiusdem sancti Salvatoris ecclesiarum, ex altera partibus, in mei notarii publici testiumque infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum presentia personaliter constituti, super demolicione et structura domus claustralis antedictae ecclesie sancti Salvatoris, quam idem magister Ludolphus, ut canonicus eiusdem ecclesie sancti Salvatoris qualificatus, erga magistrum Petrum Wolfardi, canonicum dicte ecclesie sancti Salvatoris, ibidem presentem, comparavit, convenerunt et accordarunt in modum et formam, in vulgari almanico descriptos et specificatos in certa papiri cedula ibidem publice lecta, cuius tenor sequitur et est talis:

In manieren ende voirwaerden hierna bescreven sijn overkomen die weerdige heeren deken ende capittel der kercken van Oudemunster aen die ene ende die weerdige heere meyster Ludolph van den Veen, Doemdeken, op die tymmeringe van den huyse, staende bynnen der vryheyt van Oudemunster ende dieselve Doemdeken gecoft heeft van meyster Peter Wolfartss., aen die andere zyden:

10. In den eersten wanttet selve huys zeer ruinoes is, soe ist overkomen, dat die voirgenoomde Doemdeken dat voerseide huys mitten fundamenten geheel aff sel mogen breken ende aldaer een nyewe dweershuyt funderen ende tymmeren, lanck wesende 84 voeten ende 26 voeten breed off daeromtrent.

20. Item dit dweershuyt sel beghynnen aen den muur van meyster Hermans Tulmans huys ende eynden aen den muur van meyster Adriaen Ramshoff ²).

30. Item uuyt desen huyse sel vallen een saell, lanck wesende 44 voeten; item een kamer lanck wesende 24 ende daeraen een vertreckkamer, lanck wesende 16 voeten off daeromtrent.

40. Item dit dweershuyt sel wel gefundeert ende al onderkeldert wesen, verheven mit trappen

1) Vgl. met dit contract den plattegrond van het huis hiervoor p. 11; daarop is de tegenwoordige toestand aangegeven, eenigszins gewijzigd naar den nog duidelijk herkenbaren toestand, die in dit contract over den bouw van het huis wordt aangegeven.

2) De nieuwe bouw springt westelijk uit achterom het westelijk aangrenzende huis en beslaat de geheele achterzijde daarvan, Mr. RAM (de officiaal) woonde dus nog een huis verder westelijk.

op te gaene, soe dat best dienen sal. Ende boven mit verdiepyngen van kameren beneden sdacks, ende myt goeden balcken ende solders ende ghespan van eyckenholt ende schoersteen en, raempten ende kasynen van goeden harden steyn ende gedeckt mit goeden leyden.

50. Item daer nu tsael is, daer sel uuyt vallen een koeken mit enen putte ende waschuys ende andere hoeren toebehoeren; ende den gevel, die daer nu aen staet, sel men afbreken ende enen nyewen weder stellen; ende in dien nyewen gevel sel men stellen eenen stenen Salvatoer, als nu staet voer Oudemunster-transs, oick voer die poerte.

60. Item dit voerseyde huys sel men tymmeren van goeden stene ende houte ende ander goede materiaelien, in sulcker formen datter een prelaet off andere heere eerlijck in woenen mach, alse dat werck eysschende sel wesen.

70. Item dit selve huys sel volmaect wesen tusschen dit ende Victoris anno vijftien hondert vijff naestkomende Ende oft sake waere dat die Doemdeken afflivich worde voer die tijt dattet volmaect waere, soe sellen sijn erffgenamen ende executoers gehouden wesen, dat te volmaecken bynnen den voerszeyden tijt; wel verstaende dat die Doemdeken off die syne bynnen tijt van der tymmeringe voerscyt ende daernaec den gewoenlycken pacht daeruuyt gaende wel ende te vollen betalen zullen.

Qua quidem cedula ut prefertur lecta et recitata, venerabilis magister L u d o l p h u s decanus antedictus pro se suisque heredibus et testamenti sui executoribus omnia et singula, quemadmodum in dicta preinserta cedula narrata condicionata et specifica existunt, observare et adimplere promisit ac convenit. De et super quibus omnibus et singulis premissis domini decanus et capitulum atque magister L u d o l p h u s decanus antedicti petierunt ipsis et eorum cuilibet respective a me notario publico infrascripto unum vel plura publicum seu publica fieri atque confici instrumentum et instrumenta.

Acta sunt hec Traiecti in domo capitulari antedictae ecclesie sancti Salvatoris, sub anno indictione mense die hora et pontificatu prescriptis, presentibus ibidem honorabilibus viris dominis ac magistro Alexandro Nepotis et Ghysberto Gilberti, vicariis eiusdem ecclesie, testibus ad premissa vocatis et rogatis.

Et ego Martinus Kaluwe, clericus Tornacensis diocesis, publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius ac venerabilis curie Traiectensis causarum et supradicti capituli scriba juratus, quia premissae cedule exhibitioni convencioni et promissioni ceterisque premissis unacum prenominationis testibus interfui eaque sic fieri vidi scivi et audivi, idcirco presens publicum instrumentum alterius manu fideliter scriptum exinde confeci subscripsi publicavi et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi rogatus et requisitus, in fidem et testimonium omnium premissorum.

(Afschrift van eene oorkonde, berustende in het Rijksarchiefdepot in Utrecht: Inventaris van de charters van Oudmunster, 1ste afd. 3313.)